

HÁROM PROTESTÁNS PARÓKHIÁLIS EGYHÁZI KÖNYVTÁR A XVII. SZÁZADBAN.

A magyar könyvtártörténetben az evangélikus és református parókhialis egyházi könyvtárak nem játszanak jelentősebb szerepet. Az természetes, hogy a külföldön járó diákok — főként antikváriumokban — utolsó nélkülözhető garasikat is könyvek vásárlására fordítják s láda- vagy hordószámra hozzák haza az öreg könyveket s az is magától értetődő, hogy a protestáns főiskolák könyvtárai közvetlenül is lépést igyekeznek tartani az irodalommal, hogy tanáraik és tanulóik számára biztosítsák a megfelelő tudományos apparátust s hogy közvetve is sok könyvhöz jutnak a papok hagyatékából, amelyekkel a szegény papözvegyek nem igen tudnak mit kezdeni. Ezzel szemben az, hogy a protestáns egyházközségeknek is vannak könyvtáraik, nincs annyira a köztudatban s megfelelő adatok híjján a történetben sem domborodik ki eléggé. Pedig az itt következő adatokból az látszik, hogy a XVII. században egész jelentéktelen falusi evangélikus egyházaknak is voltak és lehettek jelentős könyvtáraik, amelyek törzsanyagát két ízben egy-egy úri könyvtár teológiai vonatkozású könyvei alkották, a harmadik esetben pedig valószínűleg az illető egyház áldozatkészsége szolgáltatva lelkészei számára, hogy az ugyanott levő érseki káptalan minden anyagi és szellemi kincsével rendelkező papjaival és igehirdetésével szemben felvehessék a versenyt és mindig versenyképesek is maradhassanak.

I.

Az első szóbanforgó falusi evangélikus egyház könyvtára a msennaié. *Msenna* falunak is olyan jelentéktelen, hogy KLANICZA MÁRTON „*Fata aug. conf. ecclesiarum a tempore reformationis ad synodum Pestiensem in comitatibus Hungariae*“ c. munkája¹ is

¹ Kiadta FABÓ ANDRÁS: *Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica* III. kötetében, Pest, 1865. A „*Msenna*“-ra vonatkozó megjegyzés a 130. lapon olvasható.

azt jegyzi meg róla, hogy a trencsényi esperesség alsó részében „tenuis ecclesia“. Ez azonban egyáltalán nem zárta ki azt, hogy elég tisztes parókhíalis könyvtárral ne rendelkezzenek. Pedig a könyvtár származása se valami különösen előkelő. BARACZAKAY (BARACSKAY) ISTVÁN úr, aki az egyházra hagyta, nem tartozott sem a legelőkelőbb nemesi családok tagjai, sem pedig kora ismeretebb könyvgyűjtői közé. Mégis az 1630-as években kilenc ívrét, hat negyedrést és hatvanhárom nyolcadrésű nagyságú könyvet hagyott a msennai egyházra, az evangélikus lelkész használatára. A 78 mű tisztán teológiai vonatkozású, ami azt mutatja, hogy nem egész könyvtára került a msennai egyházba, mert ennyi teológiai mű mellett kellett lennie más könyveknek is; másrésztől viszont jelentheti azt is, hogy a msennai evangélikus parókhíalis könyvtárban BARACZAKAY ISTVÁN teológiai művein kívül is lehettek könyvek, aminthogy egyet a jegyzék csakugyan ORLICHUS ISRAELTŐL származónak jelez.

Ugyanakkor a msennai parókhíalis könyvtárra vonatkozó forrás mindjárt kulcsát is szolgáltatja annak, hogy az ilyen könyvtárak miért nem gyarapodhattak, illetve miért nem maradhattak fenn. Azért, mert a könyvek egy része nem is került soha a könyvtárba, ami meg benn volt, szétkölcsonöztek.

Mikor a vizitátorok 1635. május 12-én felveszik a könyvtár jegyzékét, kiderül, hogy az egyik könyv BOSSÁNYI MIHÁLY úrnál van, a másikat BOSSÁNYI MIKLÓS kölcsönözte ki olvasás végett, nem egy pedig egyszerűen nem volt meg.

Ha néhány forint hiányról lett volna szó, a vizitátorok nem mulasztották volna el, hogy valakit felelőssé ne tegyenek érte s a felelős gondviselőt bizonyára kártérítésre is kötelezték volna. De mert csak könyvek voltak — bár az áruk szintén elérhette a néhány forintot — egyszerűen megelégedtek annak a megállapításával, hogy az egyik könyv „deest“, a másik „perit“, a harmadik pedig nem került a szemük elé: „non vidi“. A könyvtár teológiai értékének és korszerűségének a meghatározása inkább egyháztörténeti, mint közérdekű könyvészeti feladat, tehát annak itt helye nincs, a könyvjegyzék azonban megérdemli a közzétételt. Ki állította össze — nem tudjuk. Az azonban valószínű, hogy egy egyházlátogatás eredménye, tehát vagy az esperes — tehát LYCIUS JÁNOS — vagy pedig a püspök, vagyis HODIK

JÁNOS, a bicsei egyházkerület püspöke rendeletére és jelenlétében készült² és a megfelelő egyházlátogatási jegyzőkönyv nevezetes részleteként került CRUDY DÁNIEL egyháztörténeti szöveggyűjteményébe.³ Ez a jegyzék a következő műveket foglalja magában:

Catalogus librorum per Generosum quondam D. Stephanum Baraczakay ecclesiae Msschenensis legatorum factus. Anno 1635. die 12. Maii.

In Folio.

1. Calepinus Octilingvis.
2. Lucae Osiandri Codicis biblici pars prima.
3. Ejusdem Osiandri Codicis biblici pars secunda.
4. Ejusdem Codicis biblici pars tertia, quam accepit a D. Gen. Emerico Uyfalussi Dominus Gen. Michael Bossani, sed ecclesiae non tradidit.
5. Biblia Veteris editionis Venetiis impressa.
6. Concordia concors Leonhardi Hutteri.
7. Panoplia Renectii.
8. Homiliae in acta Apostolorum Joannis Brentii.
9. Platina de vitis Romanorum Pontificorum, quam accepit Gen. Dominus Joannes Bossani.

In Quarto.

10. Actiones et Monumenta Martyrum a Wikleffio ad nostra tempora.
11. Dispositiones Catecheticae Christophori Barbarossae cum disputationibus aliquot Maysneri et Horn-Samsonis Anti-Jesuita prima deest.
12. Harmonia confessionum fidei.
13. Institutiones Religionis Christianae Nicolai Selneckeri, partes tres.
14. Disputatio theologica de fine verae fidei Meisneri — periiit.
15. Oratio funebris Petri de Rewa.

In Octavo.

16. Homiliae super Evangelia dominicalia Baldwini.
17. Epistolarum dominicalium Homiliae ejusdem.
19. Catalogi haeticorum Conrad. Müsselburgii lib. 12. septem voluminibus comprehensi.
20. Disputationum Giessen. Tom. 4. et 5.
21. Disputationum Giessen. Tom. 1.
22. Sobriae Philosophiae Meisneri. P. I.
23. Sobriae ejusdem pars 2.
24. Politices Christianae lib. 7. et Ethices lib. 3. Danti.
25. Loci theologici Haffenreferi.

² ZOVÁNYI JENŐ cikkei a „Theologiai Lexikon“ részére a magyarországi protestantizmus történetéből. Budapest, 1940, 9. és 53. l.

³ M. Országos Levéltár. JESZENÁK-levéltár. A. 25. II. köt., 11—13. l.

26. Psalmi poenitentiales Baldvin. Cum concionibus poenentialibus Pridemb.
27. Dissertatio de legibus Balthazaris Meisneri — non inveni.
28. Theatrum scholasticum Asstendii, item Libanii de dialectica scholastica.
29. Systema Logicae Kekermannii.
30. Pars altera ejusdem authoris.
31. Systema rhetoricae ejusdem.
32. Methodica explicatio d. . . . . nae coelestis Timothaei Kirchneri.
33. Dialectica et Rhetorica Conradi.
34. Comment. Disputationum Logicarum Joannis Regi.
35. Christianismi integritas Ottonis Casman.
36. Schola tentationum ejusdem.
37. Lucta peccatoris ejusdem.
38. Signa scientifica electionis ejusdem.
39. Fasciculus controversiarum Theologicarum Henrici Eckhard cum opusculo Theologico de ordine Ecclesiastico et politico.
40. Enchiridion controversiarum Luc. Osiandris.
41. Institutiones Logicae Jacobi Martini.
42. Órationum Melchioris Junnii Tom. 3.
43. Assertio de coena domini Pauli Eberi.
44. Catechismus Brentii.
45. Exegesis ejusdem Brentii in Evang. Joannis.
46. Pericopae epistolarum dominicalium ejusdem.
47. Analysis logica epistolae ad Romanos Joannis Piscatoris.
48. Enarratio evangeliorum dominicalium pars altera. Aven.
49. Commentarii Hunnii in Matthaeum.
50. De persona Christi ejusdem.
51. Theophil. in IV. Evangelistas.
52. Pericopae evangeliorum dominicalium Brentii — deest. Epistolarum — est.
53. Methodi Locorum doctrinae Simonis Pauli.
54. Joannis Rivii de tit(ulo) sanctae crucis etc.
55. Articulus de sacramentis V. et N. Test. Hun.
56. Confessio exhibita Car. V.
57. Loci Communes Philippi Melanthonis.
58. Commentarii de A(pologi)a ejusdem.
59. Examen publicae ordinationis ministrorum ejusdem.
60. Reputatio obiectionum Calvinist. Kylii.
61. Catechismus Catholicus . . . . [E(jus)dem?]
62. De veritate corporis eucharistiae Alligeni — non vidi.
63. Euchiridion controversiarum Francisci Costeri.
64. De Idolatria tractatio Gulielmi Prokuisii.
65. De fuga in profecione Fabiani Nati.
66. Opusculum Theologicum Johannis Spanniberg.
67. Scripta quaedam academica Vitebergensis.
68. Confutatio accusationum Nicolai Selneceri.
69. Confessio de Eucharistia Erhardi Schneppii.
70. Homiliae aliquot de Christi praesentia.

71. Confessio fratrum Bohemorum.
72. Schola coeli Gabrielis Inchi. — Hanc accepit Joannes Sztupavius pastor Gradnensis vindicans pro sua, ut nominis inscriptio ostendebat.
73. Memoriale biblicum Matth. Mart. — non est.
74. Methodus Christianiae Theologiae Ludovici Lucii.
75. Dominicae praecationis explanatio Savanerolae.
76. Dux peccatorum Ludovici Granatensis. Hic fuit Israelis Orlichii.
77. Solida refutatio Catechismi Raccoviani Baldvini — hanc accepit G. Dominus Nicolaus Bossani ad relegendum.
78. Libellus scriptus de difficultate sacrarum literarum — deest.

A könyvtár további sorsáról egyelőre nem tudunk. De mivel a msennai ev. egyházat a Rákóczi-kor végével elnyomták, valószínű, hogy ekkor a könyvtára is elkallódott. Az egyház vagyona ugyanis szokás szerint „cum omnibus appertinentiis“ került az új birtokos kezébe, akinek nemhogy a könyvek megőrzése állott volna érdekében, hanem azok megsemmisítésére kellett törekednie, lévén ezek mint eretnek-könyvek.

2.

A másik parókiális könyvtárra vonatkozó adatokat ugyanaz a CRUDY DÁNIEL őrizte meg számunkra ugyanabban a gyűjteményben.⁴

Ez a könyvtár a vára révén valamivel nagyobb jelentőségű *Kasza* (*Kassza*) trencsénmegyei község evangélikus egyháza tulajdona s a származása is előkelőbb, nagyság tekintetében azonban jóval jelentéktelenebb a msennainál. Ennek a létezése is egy egyházlátogatás során derül ki. Erről az egyházlátogatásról azonban már határozottan tudjuk a forrás alapján, hogy KALINKA JOAKIM ev. püspök végezte 1654. december 8-án s abban a tekintetben is szerencsésebbek vagyunk, hogy a jegyzéken kívül a származásáról is pontosan értesülünk. A vizitáló ev. püspök ugyanis jegyzőkönyvbe vétette a jegyzéken kívül a hagyományozó okiratot is. Ebből megtudjuk, hogy a jegyzékbe foglalt s az egyház könyvtárában levő könyveket ghyletinczi OZTROZITH JUDITH, petróczi PETRÓCZI PÁL özvegye adományozta boldogult férje utolsó akaratából a kaszai egyháznak. Hangsúlyozza az 1640. november 6-án kelt adományozó okirat ezenkívül azt, hogy néhai PETRÓCZI PÁL ezeket a könyveket nem a birtokaival vagy a várával együtt

⁴ M. Országos Levéltár. JESZENÁK-levéltár. A. 25. II. köt., 9—11. l.

kapta, szerezte vagy örökölte, hanem a saját pénzén vásárolta s hogy a boldogult úr ezeket a szent könyveket egyházának szánta, özvegye pedig ezt az akaratát pontosan teljesíteni akarja „*nolens ulterius res semel sacras, pro rebus sacris, pie et religiose delegatas apud me retinere*“. Ezért elhivatta magához KALINKA JOAKIM illavai lelkészt, aki akkor a trencsényi esperesség jegyzője, HADIK JÓNÁS kaszai lelkészt, aki akkor a trencsényi esperesség dékánja és PAULINI SÁMUEL bellusi lelkészt, aki akkor ugyanannak az esperességnek az asszesszora volt s ILCZO FERENC és HOLLÓSI ANDRÁS urak, a család familiárisai jelenlétében adta át a kaszai egyház részére boldogult ura könyveit a következő jellegzetes kikötések mellett:

a) az átadott könyvek szolgáljanak a kaszai evangélikus egyház mindenkori törvényes lelkésze mindennapos használatára — *ad utilitatem et necessitatem quotidianam* —

b) ha azonban a sors úgy fordulna, hogy a rendes lelkésznek valamikor Kaszáról más hitűek kényszerítésére ki kellene vándorolnia, akkor ne hagyja ezeket a könyveket Kaszán, hanem „*absque omni difficultate, impedimento aut obstaculo*“ vegye saját használatába és birtokába — „*ab hac ecclesia Cassense tanquam ab ingrata et naufragium fidei patiente omnes infra scriptos libellos libere abaliendo*“.

Egyébként

c) hogy a könyvekből semmi el ne vesszen s hogy a hagyomány állandóan megfelelő ellenőrzés alatt maradjon, az átadó úrnő pecsétjével ellátott jegyzékek közül egy vagy a kerület püspökénél vagy az esperesség esperesénél legyen s vezettségük be az esperesség jegyzőkönyvébe is s azok tartoznak ellenőrizni minden lelkészváltás alatt, hogy a könyvek meglegyenek,

d) változások idejére a könyvek őrzésére és elzárására látát is ad az adományozó,

e) az új törvényesen meghívandó lelkész használatára azzal a figyelmeztetéssel — *cum admonitione dexterrima* — adandók át a könyvek, hogy „*de dextra asservatione et possessione assignaret*“. Az adományozás feltételei több tekintetben jellemzőek. Az adományozóra nézve azért, mert állandóan és feltűnően hangsúlyozza a törvényes meghívást, alkalmazást és a hagyaték feltétlen oltalmát minden elkallódás ellen, a korra nézve pedig

azért, hogy hamarabb kell számolni az egész egyház elpusztulásával és átállásával, mint a lelkész megtántorodásával s mert a könyvtárat a végrendelkező és átadó is jobb helyen tudja egy hitéért elüldözött lelkész birtokában, mint egy elfoglalt lelkészlakás falai között.

Ez a könyvtár jóval kisebb s kevesebb értékű könyvet is tartalmaz, mint a különben meglehetősen ismeretlen BARACZAKAY (BARACSKAY) ISTVÁN msennai hagyománya, azonban főúri gazdája nyilván igen becsesnek, özvegye pedig kegyeleti érték szempontjából szintén igen értékesnek tartotta.

Jegyzéke itt következik:

Registrum librorum pro usus pastorum ovilis Cassensis, istud est:

In Folio.

1. 2. Lectionum memorabilium et reconditorum Joannis Wolphii Tom duo.

In Quarto.

3. Collegium Anti-Photinianum Joannis Himmeli.
4. De colloquio cum pontificiis ineundo Disputatione. Praeside Aegidio Hunnio.
5. Araneorum (!) operae (!) Jacobi Rechiniis.
6. Phosphorus D. Friderici Baldvini.
7. Pudenda Pontificiorum Idololatria. Praeside Wilhelmo Laisero.
8. Antithesis veteris et novae ecclesiae Christiano-Lutheranae ac novae Romanae incerti authoris.
9. Statera dissertationis Johannis Hodikii.

In Octavo.

10. Joannis Tarnovii libri quator exercitationum Biblicarum.
11. Meditationes in Evangelia Dominicalia Balthazaris Meisneri.
12. Meditationes sacrae in evangelia festivitatum annuarum Balthazaris Meisneri.
13. Balthazaris Meisneri de Ecclesia.
14. Solida ac modesta responsio bello ubiquistico Laurentii Foreri opposita authore Andreae Keslero.
15. Pandectae contraversiarum religionis Henrici Elhaardi.
16. Commentariorum de regno Christi Vaticiniis propheticis et apostolicis accommodatorum libri duo Philippi Nicolai.
17. Secunda pars Postillae in evangelia dominicalia et Festivalia Simonis Pauli.
18. Ludovici Carbonis Vir iustus.
19. De indulgentiis et jubileo Romani Pontificis Aegidii Hunnii.
20. Magistri Johannis Crameri Ecclesiastes Christianus, sive de vanitatibus humanae et christianae vitae.

In Duodecimo.

21. R. P. Fulvii Androcii è Societate Jesu Theologi opuscula spiritualia.
22. Bellarminus enervatus a Guielhelmo Amesio.
23. Apostasia Romanae ecclesiae Nicolai Hunnii.

A kaszai PETRÓCZI-könyvtártöredék minden körülbástyá-zottsága dacára ugyanarra a sorsra jutott, mint a msennai s a jegyzék után már CRUDY DÁNIEL is odateszi ezt a megjegyzést, hogy „Isti libri durante persecutione tricennali omnes ad unum interierunt“.

3.

Egész más jellegű parókhialis könyvtár a *nagyszombati református egyházé*, amely az 1674-i kirendelt törvényszék tárgyalásai során bukkan fel egy pillanatra s amely azután mindjárt el is vész a nagyszombati református egyházzal együtt. Ez nem adomány és nem hagyaték, ez nem főúri könyvtártöredék, hanem egy erős, tudatos egyház által mindenkori lelkészei számára nyújtott tudományos „apparatus“ és „instrumentum“, hogy lelkészei mindig megállhassák a helyüket, ha előképzettségük nem volt is olyan és anyagi viszonyaik nem is engedték meg, hogy kifogástalan tudományos felszereléssel végezzék lelkészi munkájukat.

A nagyszombati református egyház parókhialis könyvtára annak köszönheti szükségességét, létét, gyarapodását, hogy Nagyszombat az esztergomi érsek és prímás székhelye, a jezsuita kollégium és főiskola otthona, ahol a református lelkésznek a XVII. században egész különleges képzettséggel kellett rendelkeznie, hogy megállhassa a helyét. Más református központokban a református egyház képviselője sehol sem nyugodott annyira épp a református lelkész vállán, mint Nagyszombatban, mert Debrecenben, Kassán, Sárospatakon, Pápán a reformátusoknak főiskoláik, tanáraik, egész vezérkaruk volt. Nagyszombatban, a katolikus egyetemi városban, a prímási székhely „in partibus infidelium“ területére való szorultával a prímás székhelyén a református lelkészi hivatal őrzi és óvja az egyház becsületét és oltalmazza az egyház tudományos színvonalát is. Ehhez kell neki a parókhialis könyvtár és ezt a gazdag és tudatos egyház nyilvánvalóan készséggel bocsátja rendelkezésére.

Ennek a nagyjelentőségű könyvtárnak a létezése akkor jut köztudatra, amikor a pozsonyi kiküldött törvényszék eljárásával egyidőben Nagyszombat városa lefoglalja a nagyszombati református egyház ingóságait és készpénzvagyonát. Ezt a hivatalos felvételt 1674. április 16-án végezte NAGY ISTVÁN és RASZT MIKLÓS nagyszombati szenátor, RECHÉY ISTVÁN városi jegyzővel együtt, a református egyház részéről pedig SZELLESY MIKLÓS, VÁRADI JÁNOS és KEWI (KEVY) ISTVÁN adták elő eskü alatt az egyház vagyonát. Felvételük⁵ három csoportra osztja az egyház vagyonát. Az elsőbe tartoznak a templomi felszerelések.⁶ A harmadik csoportba tartoznak az egyház kikölcsonzött pénzeiről szóló kötelezvények: „Item Adossaghrol valo obligatoriák“ cím alatt, amelyek vagy 2633 forintról szólnak, továbbá szőlők és más jövedelmek felsorolása, ami azt mutatja, hogy a nagyszombati református egyház a XVII. század közepén az igen módos egyházak közé tartozhatott.

A parókhialis könyvtár könyvei az összeírás második csoportjába kerültek. Sorozatuk azt tanúsítja, hogy ez a könyvtár sokkal jobban megközelítette egy parókhialis könyvtár eszményét, mint a két előbb ismertetett hagyatékból származó könyvtár. Több alapvető munka volt benne s a teológiai teljessége is megközelítőbb volt, mint a másik kettőé, amely létét úri műkedvelésnek és erős evangélikus hitnek köszönhette. A nagyszombati ref. parókhialis könyvtár a szó szoros értelmében „apparatus“ és „instrumentum“ s rendeltetése is magasrendű: egy egyetemi nívón álló környezetben becsülettel megállni kényszerülő református pap kézikönyvtára, amit az egyház alapít, tart fenn és bővít papjainak, hogy a nagyszombati különleges viszonyok között se vallhasson szégyent egyikük se. Maga a lefoglaló jegyzék csak száz

⁵ M. Országos Levéltár. Urb. et conscr. 100. 44. Eredeti pl. aláírás nélkül.

⁶ Leghelsőbbben Egy két kolczu vasass Lada. Itten ab(ban) vagy egy kelyh patinával edgyütt ezüst aranyos nyom latot No. 39. Ittem egy asztalra valo veres kamuka szönyegh veres karmasin seliem rojt raita... és hasonlók, melyek felsorolása a következő tárgyakkal végződik:

Item egy öregh feier olom medencze kereszteleshez valo.

Item más sarga Réz medencze kisseb.

Item ket sarga Réz labos gyertya tarto.

Item egy öregh sargha Rez függő gyertya tarto. Tizenkét gyertyát tarto

és egynéhány könyvet tartalmaz. Ha ehhez hozzá vesszük, hogy a nagyszombati református lelkészeknek is mindig meg volt a szokásos könyvtáruk, s hogy ez a könyvtár a lefoglalás idején már talán nem is teljes, akkor látjuk, hogy a nagyszombati református lelkészek a XVII. században hivatalból milyen tekintélyes lelki fegyverzettel rendelkeztek, melynek értékét emelte az, hogy a parókhális könyvtár könyvei között a XVI. és XVII. század református irodalmának a legértékesebb termékei is megtalálhatók.

A jegyzék a következő könyveket sorolja fel:

- Vagion Varadon nyomtatot Magyar Biblia.
- Item Basiliaban nyomtatot Deák Biblia.
- Item Oregh Magyar Graduale.
- Item más Kisseb magyar Graduale.
- Item Commentarius Apocalipsis Könv.
- Item Clavis scripturae sacrae Könv.
- Item commentarium Lamperti. Genevae.
- Item in Omnes S. Pauli Epistolas.
- Item Cornelii Taciti Opera. Francofurti.
- Item Thesaurus concionum Sacr(arum) Basiliae.
- Item de Sacra Eucharistiae Hannoviae.
- Item Deuteronomium in Moysis. Lib. 5. Tyguri.
- Item opera Georgii Sony. Sigena Nassovior(um).
- Item Davidis Parei Commentarium. Haidelbergae.
- Item Biblia Latina. Basiliae.
- Item D. Danielis Tossani volumen 2. Hannoviae.
- Item Idea Concionum in Psalmos. Francofurti.
- Item Cathalogus Testium Veritatis. Lugduni.
- Item controversia Generalis de membris Eccl(es)iae.
- Item commentarii Thes (?), Tomi Digesti. Basiliae.
- Item Theodori Bezae volumen. Genevae.
- Item Antony Sadeli opera Theologica in Officina S. Andriana.
- Item de origine formulae concordiae Bergiensis Tigurii.
- Item Abrahami Sculteti Concionum — — Hannoviae.
- Item Vita seu Regesta Sanctorum. Coloniae.
- Item Andreae Riveti Pictaniae 4 partes tractatus Lugduni.
- Item Paraphrases Latinae Chroni. Rudingerii.
- Item Propheticae et Apostolicae. Bernae Helvetior(um).
- Item Matthaei Sutlinii... Hannoviae.
- Item Defensio Fidei Orthodoxae Calvi.
- Item Doctrina Hilarii Lucubrations. Basiliae.
- Item Teatrum historicu(m). Frankofurti.
- Item Nicefori Calisti Sanctopoli Historiae. Basiliae.
- Item Sistema S. Theologiae. Hannoviae.
- Item Appendix sed Regulas Historicas. Corlici.

- Item Harmonia Confessionum Fidei. Genevae.
 Item Irenicum de unione et synodo Evangelicorum. Haidelbergae.
 Item Apocalipsis Dominicae Epylisis. Hannoveriae.
 Item in Genesim Moysis commentarius. Frankofurti.
 Item Axioma Politica.
 Item Speculum Trinitatis. Debrecenii.
 Item editio Nova Anxiomatu(m) (!) Genevae.
 Item Synopsis Theologiae.
 Item Institutio Christianae Religionis Joannis Calvinii. Genevae.
 Item brevis Notatio praecipuarum causarum. Haidelbergae.
 Item Roberti Bellarmini opera. Haidelbergae.
 Item Theologia de unica persona Christi. Bremae.
 Item Joan(nes) Rainoldi Angli. Hannoveriae.
 Item Theologia universalis popularis. Bremae.
 Item Thesaurus cronologiae.
 Item de sacramento poenitentiae.
 Item Anatomiae Arminia(ni)zmi. Lugduni.
 Item Argument(orum) Theologicorum pars 6-ta. Neapoli.
 Item Triumphus Papalis. Frankofurti.
 Item Fides Jesu et Jesuitarum.
 Item summula Verbi Dei. Bremae.
 Item Quinta Pars responsionum theologicorum (!). Neapoli.
 Item in Librum Psalmor(um) Commentarius. Herbornae.
 Item de sacramento et Eucharistia.
 Item promptuarium connubiale. Francofurti.
 Item conciones funebres. Basiliae.
 Item S. Evangelistar(um) Demonstrationes. Basiliae.
 Item de sacramentis Eustachii.
 Item Argume(ntum) et responsum Theologicorum Neostadii.
 Item Joannis Fezleri Skapusiani. Tiguri.
 Item Argumen(torum) et objectionu(m). Neapoli.
 Item Antichristi Demonstratio. Lugduni.
 Item Commentarii Collegii Coninbricensis Moguntiae.
 Item Examen libri Dilemani Husi. Basiliae.
 Item Systi Ruffi Epitoniae. Basiliae.
 Item S. Theologiae Problemata. Genevae.
 Item Joannis Slaidanae de statu religionis.
 Item Danielis Parei Exercitationum Philo: Heidelbergae.
 Item Annaliticae Epistolaru(m) Dominicaliu(m) Vittenbergae.
 Item Conciones in omnia Evangelia. Hannoveriae.
 Item De veritate Religionis Christianae Herbornae.
 Item Confessio Catholica de praecipuis. Debrecinii.
 Item Enchiridion controversiarum augusta(nae) confession(is). Tubun-
 gae (!)
 Item Erottemata Dialectices. Vittenbergae.
 Item apologiae Catholicae. Londini.

- Item analisis Logica. Vittenbergae.
- Item confessio Christianae Fidei. Genevae.
- Item Doctrina de poenitentia. Francofurti.
- Item Theorematu(m) de puri Dei Verbo. Genevae.
- Item Disputatio Bellarnini. Ingolstadii.
- Item Index Joan(nis) Brenchy. Hagenovae.
- Item Enchiridion controversiarum Coloniae.
- Item Joannis Berenchy. Exe (!?)
- Item Fidei et Religionis Christianae Confessio. Herbornaec.
- Item commentarii Collegii. Coloniae.
- Item De gravissimis duabus quaestion(ibus). Tiguri.
- Item Julii Caesaris Comment. Lib(ri) 8.
- Item De poenis criminalibus. Islebiae.
- Item Descriptio S. Coronae Hungariae.
- Item Arnoldi Corvini Jus Canonicum. Ansterodamae (!)
- Item 11 darab aplekos könyv.

4.

A három közel egykorú és nyilván egyidőben elveszett parókhialis könyvtár egy negyedikkel, a jóval nagyobb és eddig megfelelő figyelemre szintén alig méltatott pozsonyi SCHMIDT—REISER-féle könyvtárral együtt a közismert és tisztán egyes lelkesek könyvgyűjtő készsége alapján kialakult könyvtárak mellett külön fejezetet igényel a magyar könyvtártörténetben.

Ez a fejezet annak bizonyosságát szolgáltatja, hogy a katolikus egyházak, intézmények és szervezetek könyvgyűjteményei mellett a XVII. században a protestáns egyházakban is kialakul szervesen — mint a nagyszombati református egyházban — vagy szerencsés véletlenek folytán — mint a msennai és kaszai evangélikus egyházakban — párhuzamosan kialakulni készül egy jelentős kultúrtényezőnek mutakozó protestáns parókhialis könyvtártípus is. Sajnos, ennek a több oldalról megindult kezdeményezésnek rövid maradt az élete, mert az 1670-es évek üldözései teljesen elsöpörték.

SZIMONIDESZ LAJOS.